

HERNANIKO UDALETXEA

JOAKIN FERNANDEZ AYARRAGARAY,
HERNANIAR ARKITEKTOAREN OBRA

Juan Ignacio Elizondo, Arkitektoa
(HERNANI 1994)

Udaletxe zaharra, leherketaren ondoko egoeran.

AURREKARIAK

Bigarren Karlistada gerratean, 1875 irailak 16, arratsaldeko lau terditan hain zuzen, Santiomendin kokatu bateriatik karlistek jaurtiki granada batek jo zuen Udaletxeko areto nagusia. Guda agintarien erabakiz bolborategi bilakaturik baitzen hau, bapatean gertatu leherketaren ondorioz edifizioa desegin eta zenbait hildako eta zauritu ugari izan zen.

Hondamendi honek Erretore Etxea ere erasan zuen, zeina etxe koxkor bat baino ez zen, Udaletxearen eta Parroki Elizako dorrearen artean, biekin komunikatzen zuena, eta hau ere militarrek harturik zeukaten. Udal dependentsiak deseginda gelditu zirenez, Korporazioa beste lokal batzuk Plazan eta Kale Nagusian

prestatzera edo errentan hartzera beharturik gertatu zen, Udaletxean kokaturik zeuden zerbitzu desberdinak berriro martxan ipiniko bazituen, esaterako bulegoak, alhondiga, musika aretoa, eskolak, etab.

Luza gabe sortu zen herri-gizonen artean hondaturik gelditu zen edifizio nagusia berreraikitze gogoa, baina ezinbestekoa zenez edifizio kaltetuei buruz konpentsazioaren beharra bideratzea, eta hau Estatuak behar zuen onartu, horregatik indemnitazioaren aldeko bide neketsuari ekin zitzaion, hain neketsua bide hau non, bai burokraziaren moteltasunagatik bai eta agintari militarren axolagabezia eta ulertezintasuna dela kausa, hamar urte luze iraun baitzuen.

Ikusi besterik, nahiz eta leherketaren ondoriozko galera eta kalteen tasaketa egin, Iehenik Estatuak eta Udalak izendaturiko arkitektoen bitartez, eta geroago beste batek, auzia ebazteko parte hartu zuen hirugarrenak, hiruok ere udal interesen alde jokatu, agintari militarra temati ahalegindu zen behin eta berriro orohar baloratu zenbatekoari bere onarpenik ez ematen. Guztira 111.792,22 pta. igo zen kopurua, arrazoi edo zuzentasun izpirik gabe, 31.482,62 pezetara eraitsi zuten. Honek eragin zuen Udala Gerrako Ministroari txosten bat igortzera, egin nahi zen beharpena ez egiteko argudiatuz, eta beste bat Ministroen Kontseiluko Lehendakariari, aipatu dugun Ministroarekiko bitartekaritza eskatuz, halako eraispen hura onar ez zedin.

Hala, 1882an onartu zuen azkenik Estatu Kontseiluak Udaletxeari egindako kalteen alde 81.585,38 pezetako diru kopurua Udalarari ematea. Hortxe sartzen zen baita okupazio egunetik hasita Ieherketa gertatu zen arteko akurapena eta udal zerbitzuetako hartu behar izan ziren edifizio desberdinen akurapenak ere. Hurrengo urtean eta arrazoi berdinagatik, Erretore Etxearen alde onartua izan zen 10.000,43 pta. Indemnizazio modura ematea.

Hala eta guztiz ere, delako indemnizazioa ez zen 1885-86 ekitaldiko aurrekontura arte sartu, eta beraz, ordainketa 1885 urtearen azkenetan egin zuten.

Hilabete batzuk lehenago -halakoa zen udaletxe propio bat ez izateagatik hernaniarren ezinegona- non Korporazioak, herriarentzat lehen bait Iehen Udaletxea berreraikitzeak zer nolako garrantzia zuen ikusita, eta komenigarri zela baita eskudun pertsonen aholkua, bilkura dei bat luzatu zien aurreko hamar urtetan zehar zinegotzi izandako guztiei. Bartzarkide gehienen ideiak jaso eta aho bateko iritziaren ondorengatik, Korporazioak hauxe erabaki zuen, Joakin Fernandez Ayarragaray Arkitektoari, herriko semea ⁽¹⁾, Udaletxea berrekitzeko obren proiektua eta zuzendaritza gomendatzea.

Proiektu arkitektonikoaren bereizgarriak

Gomendatu zitzaion mandatuari erantzunez, hernaniar arkitektoak 1886 uztailak 3an aurkeztu zuen Hernaniko Udaletxea berreraiki eta berriztatzeko proiektua deitzen dena eta ondoko dokumentu hauetaz osatua: txostena, presupostua, ahalezko baldintza eta baldintza ekonomikoak, eta fatxada eta oin desberdinei buruzko planoak.

Berreraikitze proiektuaren ideia nagusiak Udaletxe zaharraren elementu arkitektonikoak izan zituen abiapuntu, 1679 urtean estilo txurrigereskoan eraikia, eta nahiz ontzat ematen duen Fernandez

(1) Joakin Fernandez Ayarragaray jauna, Hernanin jaio zen 1821eko abuztuaren 17an. Peritu Agronomo izan zen eta San Fernandoko Arte Nobleen Erret Akademiako Arkitekto. Sevillako Arte Ederren Eskolan irakasle izanik, obra ugariak burutu zituen hiri horretan. Eta 1900 urteko martxoaren 26an hil zen.

jaunak haren fatxada nagusiaren osotasuna, uste du ez direla hark erakusten zituen zurruntasuna, monotonia eta gogortasuna Udaletxe batentzat gaitasunik egokienak. Horregatik, arkitekturari buruzko sistema orokor berria bereganatzekoan, egileak espazio alaiago bat bilatu zuen eta, batipat, gisa honetako edifizioekiko egokiagoa zena. Hala, berariz, ez zituen ez bete forman ez bere neurrietan nola barneko hormetan hala kanpoko fatxadetan osorik gelditu ziren baoak errespetatu, hauek molde, proportzio eta egoera berrietara erakartzeko beharrari jarraituz .

Alabaina, bere sendotasunagatik, onartu egiten ditu berriztapenerako osagai modura, leherketaren ondorengatik ere zutik gelditu ziren sei arkuak beheko oinean, hauek baitira gainerako oin eta gorputzei altuera eta proportzioa emango dizkienak. Bat gehiago ezartzen die hauei, Erretore Etxeak lehen hartzen zuen orubea osatuz, izan ere edifizio hau, itxura irrigarria zuena, erauzi zutelarik, Udaletxe berriaren luzagarri bilakatu baitzen, hala ere, hori bai, bere nortasuna osoki errespetatzeko modua eginez. Ideia honekin, Plaza Nagusiaren alderdi hori, kalitate arkitektoniko berbera zuen eraikuntza baten bitartez, guztiz osatzeko bidea egin zen, eta baxotza zenez arku kopurua, laugarrena fatxadaren erdian kokatuz, hortxe kokatu ziren baita sarrera nagusia, alkatetzako balkoia, erlojua, Hernaniko armarria, etab.

Proiektuan dugun edifizioa gisa honetan osatua dago: beheko oina, solairuartea, oin nagusia eta es-talipekoa, guztiok elkarrekin hiru eskailearen bidez komunikatzen direlarik, bata, eskailera nagusia, erdian eta beste biak albo banatan.

Beheko oinak arkupe zabal bat dauka aurreko partean, arkuetariko batetan etena duena, hortik zehar Urrietara doan errepeidea pasatzen delarik. Pasabide honetatik ezkerrean kokatzen da herriko presondegia eta goiko oinetara garamatzen eskailera eta azpiko pasabide batetik atzeko fatxadara, non gela bat xexenak gordetzeko izaten den eta bestea suten ponpa gordetzeko. Aipaturiko pasabide horren eskuinean aurkitzen da sarrera nagusia jauregietako eskailera ederrarekin, eta beronen albo bietan trenak gordetzeko biltegia, udal arbitrioak, Iangela, al-hondiga (atzealdera atea duena) eta zerbitzuak. Arkupetik Ezkiaga Pasealekura doan pasabidean daude Erretore Etxera igotzeko bakarrik diren eskailerak.

Solairuartea, aldiz, erabilpen desberdinen araberak, hiru zati desberdinetan banaturik ageri zaigu. Ezkerrean musika akademia kokatzen da, eta koartel aretoa, ofizialen gelak eta komunak; erdian, Udal Epaitegia, bere areto eta alboan gelak dituelarik; eta eskuinaldean, Erretore jaunaren bizitegia.

Oin nagusia bi zatitan banaturik, Udalarri dagokiona eta Erretore Etxeari dagokiona. Lehenengoan, bilku-

Udaletxearen fatxada nagusia, berreraikia.

ra gelak, harrera gela (bi espazio dituena alboetan, bata solasaldi isiletarako eta jende hartzeko bestea), alkatearen langela, idazkaritza, artxiboa, aldagela, komunak, etab. Erretore Etxeari dagokion zatian bizitegiaren osagarri diren gelak

Estalipeko espazioa probetxatzearen, bertan bi bizitegi moldatu dira, algoazilentzat, teilatuan dagoakion txapitelak moldatzen zaizkielarik.

Joakin Fernandez arkitektoaren proiektuan gauza nabaria da Hernani herriarekiko duen onginahia, eta bere jaioterriarentzat Udaletxe eder bat eraikitzeko lehia. Elementu apaingarrien diseinua da benetan eskertzekoa, bereziki honako hauek aipatu nahi ditugularik, fatxadak, fatxada nagusikoa batipat, eta berdin barne apaingarriak (eskailera nagusia, harrera aretoa, etab.), zeintzuk planoetan zehazki idurikatzen dituen. Halako ugaritasuna erakusten du xehetasunetan (zutabe, mentsula, dilindari, lehoi buru, hormakonka, iragarki koadro, apaindura, etab.), non, eta gehiegizko gastua iturtzearen, harria eta porlana konbinaturik erabiltzeari heltzen zaion, prozedura hau lehen ere erabilia baitzuen arkitekto honek Sevillako katedralaren fatxada nagusia birmoldatzerakoan.

Udaletxe berriaren atzealdeari buruzko ikuspegi partziala.

Hona proiektaturiko obraren aurrekontu orokor laburtua:

Udaletxea	
Berreraikuntza eta berritzapen obrak	81.645,51 pta.
Kanpoko apaindura: fatxada nagusia	15.195,00 pta.
atzealdea	5.325,00 pta.
osagarriak	13.150,00 pta.
Barneko apaindura eta haltzariak	19.675,00 pta.
=====	
Guztira Udaletxea	134.990,51 pta.
Erretore Etxea	
Berreraikuntza eta berritzapen obrak	21.200,44 pta.
Kanpoko apaindura: fatxada nagusia	2.405,00 pta.
atzealdea	650,00 pta.
osagarriak	5.150,00 pta.
=====	
Guztira Erretore Etxea	29.405,44 pta.
Guztira, orokorra	164.395,95 pta.

Udaletxe berriaren eraikuntza lanak

Proiektu teknikoa aztertu eta onartu ondoan, Korporazioak gastu eta sarreraren presupostu berezia moldatu zuen, obra horiek egin ahal izateko. Gastuen atalean, Udaletxe berriaren kostuez gain, partida orokor bat sartzen zen Erretore Etxearen orubea eta lursail bat Portale Etxea izandako orubean erosteko, gerora Udalaren jabetzara pasa zirenak, eta halaberean eliz-ataria berriztatu eta plaza konpondu ahal izateko.

Gastu hauek, esan beharrik, Estatuak ordainduriko indemnizazioa baino bi halako suposatu zutela, eta horregatik Udalak, beste neurri batzuren artean, delako obra horietarako 75.000,-pta. eskuratzeko erabakia hartu zuen, aldi berean zerga iragankor bat ezarri zuelarik kontsumatzen zen sagardo eta xaboiaren gain, hortik bildutalkoa zorraren amortiziorako ematearren.

Proiektuaren finantzaketa segurtatu zenean, 1886 urriak 24an, inkante publiko bat ospatu zen herriko Udaletxea berreraiki eta berriztatzeko obrak kontratatzeko. Bost proposamen aurkeztu ziren horretara, Migel Salaberriarena, Donostia, abantailatsuen geratu zelarik. Hala hala, Korporazioak beroni eman zion obra horien adjudikapen erabakiorra. Hauek, hurrengo hilabeteen hasi ziren, aintzinako edifizioaren hondakinak erauziz.

Obralanean egiketa Joakin Fernandez arkitektoak zuzendu zuen, baina, hala nahi izanik ere, obrak ziraute denboraldi guztian zehar, iraunkorki Hernanin bizitza ezinezko baitzitzaion, Sevillan katedradun zelako, Ramon Zendoia obramaisua izendatu zuen laguntzaile.

Halatan, 1887 martxoak 19an, goizeko 11etan, ospatu zen Udaletxe berriaren, lehen harria ipini zeneko zeremonia. Ekintza handiki burutu zen, banda eta danbolinaren musika alaigarriarekin. Ruperto Erize Alkate jaunak presiditu zuen eta bertan, Korporazioaz aparte, gonbidatu ugari izai zen. Bedeinkazioa Jose Roman Berasategi parroko jaunaren kargura. Ospakizun honetako oroitzapen eta agerpide bezala aipatuko dut, nola sarrera nagusiko ataburupean, horretarako prestatu zokogune batetan, zinkazko kaxa bat kokatu zen, bertan ekitaldi horretako akta agiria Udal Idazkariak jasota, eguneko kazeta zenbaiten ebakidurak eta zilarrezko nahiz kobrezko txanpon batzuk ipini zirelarik.

Obrak normaltasun osoz aurrera zihoazen heinean, zuzendaritza teknikoa ere onartzen joan zen eta zegoenez ziurtapen partzialak luzatzen.

Delako obra horien azken etapan, erlojua konpondu eta ipintzeko jokabidea hartu zen, horretarako prestatu leku berezian. Erlojua, aurreko edifizio kalte-tuan egondako aparailu berbera zen.

Kontratastari edifizio berriaren entrega egiteko epea hurbildu zitzaionean, 1888ko urria zegoen seinalaturik, Korporazioak udal zerbitzuetarako harturik zeuzkan lokal ezberdinen jabeeri errenta kontratua- ren amaiera iragarri zien.

Alabaina, bi hilabete luzatu zen oraino edifizioen entregako data, Salaberria jaunak hala eskaturik; honek lanak oro, salbu eta pinturarenak, 1888ko abenduaren 20a baino lehen amaitzeko konpromet- zua hartu zuen. Eta halaxe gertatu ere gertatu zen. Egun horretan Udalak eta Kontratastak berreraikia izan zen edifizioa behinekoz okupatzeko hitzarmen akta sinatu zuten, eta hala, Korporazioak 1889 urta- rrilak 1ean udal zerbitzu guztiak Udaletxe berrira lekualdatzeko erabakia hartu zuen.

Berehalako batetan, lehiaketa bidez, erosi ziren are- toa, harrera gela eta alkatetza hornitzeko haltzariak; esan gabe doa zenbait pieza Fernandez arkitektoak berak diseinatuak zirela. Era berean, baita, eskuratu ziren aipaturiko areto horietarako beirazko lanpa- rak, idazkaritzarako haltzariak, etab.

Berreraikitzeke lanen Arkitekto-Zuzendari jaunak aurkeztu likidazioaren arabera, azken zenbatekoa 229.085,56 pta. igo zen. Nolanahi ere lehen aurre- kontua baino handiagoa, zeren eta obrak aurre- ra zihoazen heinean aldaketarik ere izan baitzen, batzutan Udalak hala eskaturik eta beste batzutan Zuzendaritza Teknikoak edota Kontratastak berak.

Udal edifizioaren entrega ofiziala egin zenetik ur- tebetara, hots, 1890 maiatzak 22an, Korporazioak, obren egoera zehazki aztertu ondoan, eman zien hauei onarpen erabakiorra.

Atal honetan, amaitu aurretik, aipatu nahi nuke besterik ere, Joakin Fernandez Ayarraga- ray jaunak bere jaioterriarekiko erakutsi zuen onginala sakona alegia, Udaletxe bikain hau berreraikitzeke obretan izaniko partaidetzan. Hernaniar arkitektoak, eginiko lanengatik or- dainsaririk ez jasotzeaz gain, bere jarrera jatorra azaldu zion Korporazioari, esanez, hat ezazue nire eskerron eta onespenik sakonena, aipaturi- ko obrak direla eta, eskuratu didazuen parada- gatik, nere herritarrei zerbait onuradun eskain- tzeko bidean eta jarraitzen zuen sobera eta ge- hiegi ordaindurik naukazue nere ahalmen mu- rritzen arabera hain maitagarri zaidan Herriaren alde egin dudanaren aintzarekin .

Korporazioak, aldiz, eta bere eskerronaren azalpe- nez, diamantezko botonadura eman zion oparizat, eta hau zihoan kutxatilararen barne honako inskri- bapen hau "Hernaniko herriak Joakin Fernandez he- rriko- seme goraipatuari, Udaletxea berreraikitzeke proiektuaren egile eta obren zuzendari izatearen oroigarritzat. 1890".

Obra osagarriak

Nahiz eta oso aberatsa ez izan une horretan udal altxorra eta Udaletxea berreraikitzeke gastuek gora egin zuten arren, Korporazioak maila txikiagoko beste obra batzuei ekin ahal izan zien, Udaletxe be- rriaren inguruan, hain zuzen. Hala nola plaza bere iturriarekin konpontzea eta Eliz-ataria berriztatzea, Joakin Fernandez gure arkitektoaren ideia jarraituz; eta gainera, plazatxo bat eraikitzea Udalaren atzeal- dean, Portu auzorako bidea konpontzearekin batera.

Bidenabar adierazi nahi dut azken proiektu hau burutzeak, orgabidea eten egin zuela hirigunea eta aipaturiko auzo horren artean, erabiltzaileak Ka- rabeletik barna ibiltzera behartuz. Inkomunikazio egoera honek hainbat kexa sortarazi zuen bertako bizilagunen artean eta Udalaren kontra, eta hauxe izan zen hain zuzen, Leokan behera Urnietarako errepidearen arkupetik zehar Porturako bidea erai- kitzearen jatorria.

Baina beste kontu bat da obra hau, agian beste para- da batetan aipatuko duguna.

Hernani, 1994 otsailak 2
(Itzultzaile: Jaxinto F. Setien)

Oharra: Udaletxearen estalipeko espazioa, Joakin Fernandez Ayarragaray Arkitektoak egin proiektua- ren arabera burutua, 1942-1943an moldaberritua izan zen, berari atiko bat ezarriz, ormigoizko estali lauarekin, isuridun harbelezko teilatuaren ordainez.